

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ТОПОНІМІЧНИЙ ПРОСТІР ОЛЕШКІВСЬКОГО РАЙОНУ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Кваліфікаційна робота (кваліфікаційний проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 451 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
(українська, англійська мова і література)
Пак Андрій Жульєнович

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Мартос С. А.

Рецензент: кандидат філологічних наук,
доцент Юріна Ю. М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження топонімів.....	6
1.1. Топонімія як галузь ономастики.....	6
1.2. Розвиток вітчизняної топонімії.....	11
1.3. Топоніми як цінний здобуток культурної спадщини.....	16
Розділ 2. Характеристика топонімів Олешківського району Херсонської області.....	20
2.1. перейменування топонімів після дії законів про декомунізацію.....	20
2.2. Лексико-семантичний аналіз топонімів Олешківського району.....	24
2.3. Словотвірна структура топонімів.....	29
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні серед багатьох мовних досліджень людина і навколишній світ займають важливе місце. Комплексна різнопланова лінгвістична та екстралінгвістична інформація міститься в особливих мовних одиницях – власних назвах, що є маркерами людини, її діяльності та місця проживання.

Серед розділів ономастики, науки, що вивчає власні назви, велику увагу дослідників привертає до себе топоніміка, наука, що вивчає назви географічних об'єктів.

Топонімія регіону чи області являє собою сукупність географічних назв певної території. Це складне явище, аналіз якого передбачає різні шляхи дослідження залежно від специфіки матеріалу та поставлених завдань.

Можливо сказати, що топоніми – це важливі лінгвістичні одиниці, що репрезентують культурно-історичні традиції та національно-специфічний контекст певного часу. В основах топонімів зберігається історична, культурологічна, етнографічна, соціальна, лінгвістична, психологічна інформація. Завдяки цьому топоніми називають «культурним кодом».

Топонімія Херсонської області віддзеркалює вплив історичних процесів у різні часи на цій території.

Історична спадщина породжує національно-культурну ідентичність жителів Олешківського району, яка протягом довгого часу впливала на побут народу.

Таким чином детальний аналіз мікротопоніміки даного регіону дає можливість виявити спільність лінгвістичної та історико-культурної інформації, що міститься в основах топонімів, та через цей аналіз відтворити топонімічну систему Олешківського району в історичному розвитку та сучасному стані.

Топонімічний простір Херсонської області, зокрема Олешківського району, досить детально не проаналізований. Тому цей аспект залишається актуальним для вивчення та дослідження. Загалом вивченням топонімікону займалися такі вчені, як Д. Бучко, С. Роспанда, О. Стрижак, О. Суперанська, Н. Таранов, М. Янко.

Мета роботи – порівняльно-зіставне, лінгвістичне та культурно-історичне вивчення топонімічного простору Олешківського району Херсонської області.

Відповідно до мети дослідження нами визначено такі **завдання роботи**:

- опрацювати науково-теоретичну літературу з вивчення топонімії та зібрати емпіричний матеріал;
- проаналізувати зміни назв під впливом перейменування топонімів після дії законів про декомунізацію;
- скласти семантичну та структурну класифікацію топонімів Олешківського району;
- дослідити структурно-граматичні особливості найменувань;
- розглянути словотвірні процеси в топонімії.

Об'єктом дослідження є оніми на позначення географічних об'єктів, а **предметом** – топоніми Олешківського району Херсонської області.

Методи дослідження. Завдання наукової роботи потребують комбінування різних наукових методів. Це насамперед загальнонаукові методи (зроблено огляд та аналіз топонімів, їх типологізацію), порівняльно-історичний (розглянуто топонімічний простір у розвитку), порівняльно-зіставний (зіставлення всього ономастичного простору та його окремих складників), описовий метод (класифікація матеріалу відповідно до поставлених завдань), структурний метод (виявлення словотвірних ономастичних афіксів), ареальний метод (виявлення зв'язків між власними назвами, географічними об'єктами, які вони номінують, і територією розповсюдження топонімів).

Практична цінність дослідження полягає в тому, що матеріали кваліфікаційної роботи можуть використовуватися при підготовці до написання випускних, курсових робіт. Допоможуть вони й викладачам коледжів, ліцеїв, спеціалізованих шкіл.

Структура роботи. Наукове дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТОПОНІМІВ

1.1. Топонімія як галузь ономастики

Лінгвістика розглядає топоніміку як розділ ономастики – науки про сукупність власних імен об'єктів. Як і інші слова, назви підпорядковуються законам мови, а отже підлягають лінгвістичному вивченню. Без застосування лінгвістичних методів не можна дізнатися про будову назв, що є основним етапом для мовних досліджень топонімії.

Ономастика (від грец. *ὄνομα* — «ім'я», «назва») — наука, розділ мовознавства про сукупність власних (у більш вузькому сенсі — особистих) імен (онімів) об'єктів [17]. Ономастика вивчає історію та закономірності їх виникнення, розвитку й функціонування, зміни, поширення і структури власних імен у мові й мовленні, у літературній і діалектній сферах.

Перші ономастичні розвідки з'явилися ще тоді, коли в “Повісті минулих літ” Нестор-літописець прагнув дізнатись “...откуда есть пошла Руска земля”. Одні із перших досліджень в Україні розпочав Я. Головацький – відомий український вчений, мовознавець, член Руської Трійці. Серед найвагоміших його досліджень варто виділити такі: «Велика Хорватія або Галицько-Карпатська Русь» (1841), «Поділ часу у Русинів» тощо. Найбільшу увагу проблемам ономастики вчений приділив у передмові до праці «Народні пісні Галицької та Угорської Русі» [6].

З середини 60-х рр. ХХ ст., по-перше, різко зросла кількість наукових робіт з ономастичної проблематики, виданих в Україні, по-друге, поглибилась їх спеціалізація. З ономастики, яка вивчає власні назви, остаточно виокремлюються спеціальні історичні дисципліни, котрі мають більш вузький предмет дослідження. Тобто формуються дисципліни, предметом вивчення яких є конкретні класи власних назв. Насамперед це

топоніміка – дисципліна, яка вивчає географічні назви, антропоніміка, що вивчає власні імена людей, етніміка – вивчає власні імена племен, народів, держав.

Джерелознавці в Україні починають виокремлювати окремі групи лінгвістичних джерел: топонімічні, антропонімічні, етнімічні. У коло уваги вітчизняних вчених потрапляють інші окремі класи українського ономастикома. Це – космоніми (назви зірок, планет та інших космічних об'єктів), теоніми (імена міфічних та релігійних персонажів), зооніми (прізвиська та назви тварин) та ін. З'являються окремі наукові розробки із зазначеної проблематики. Серед них слід виділити працю Ю. Карпенка “Названня звездного неба” (М., 1985), в якій він дав тлумачення походженню назв Чумацького Шляху, сузір'я, зірок і планет Сонячної системи. Однак більшість ономастичних досліджень, опублікованих в Україні в останній третині ХХ ст. – на початку ХХІ ст., відносяться до предмету вивчення спеціальних історичних дисциплін – топоніміки, антропоніміки, етніміки.

Сьогодні в Україні можна виділити три основні ономастичні школи: Одеську, Донецьку та Ужгородську. Їхніми представниками відповідно є: Ю. Карпенко, О. Карпенко, Л. Фоміна, Л. Калінкін, Г. Лукаш, Л. Белей.

Також активно функціонують Січеславський, Івано-Франківський, Кропивницький, Луцький, Львівський, Тернопільський, Хмельницький і Чернівецький ономастичні осередки.

За характером присвоєння назв з-поміж номінативних слів окремо виділяється надзвичайно численна група власних назв. Якщо загальні назви позначають цілі групи однакових предметів, то власні – даються окремим предметам, щоб відрізнити їх від багатьох подібних [26].

Семантика власної назви в мові розглядається як багатоконпонентний феномен – це сукупність мовної, мовленнєвої та енциклопедичної інформації. У ній виділяють лексичне, граматичне, стилістичне, конотативне значення.

Як вже зазначено, власні назви з'являються тоді, коли індивідуальне розрізнення набуває суспільної значущості. За денотатами розрізняють такі класи власних назв:

- *антропоніми* – особові імена людей (*Андрій, Антон, Юрій і т.п.*);
- *топоніми* – назви географічних об'єктів (*Київ, Херсон, Олешки*);
- *космоніми* – назви космічних об'єктів (*Марс, Сатурн, Плутон*);
- *теоніми, міфоніми* – найменування божеств, міфічних істот (*Зевс, Геракл, Артеміда, Посейдон*);
- *зооніми* – клички тварин (*Барсик, Білка, Зірка, Моня, Сніжок*);
- *ергоніми* – назви організацій, виробничих і громадських об'єднань («КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР», «КОНТАКТ», «Студія КВВК»);
- *хрононіми* – назви відрізків часу, подій (*Коліївщина, Друга світова війна*);
- *хремотоніми* – назви матеріальних предметів (будівель, кораблів, ураганів) та витворів духовної культури (заголовки творів, назви музичних п'єс, твори живопису, кінофільми);
- *хороніми* – власні назви територій (*Наддністрянщина, Біловезька пуца, Олешківський район*);
- *гідроніми* – власні назви водойм (*пелагоніми* – назви морів, *потамоніми* – назви річок, *лімноніми* – назви озер);
- *ойконіми* – власні назви поселень (*астіоніми* – назви міських поселень, *комоніми* – назви сільських поселень);
- *ороніми* – назви елементів рельєфу (*впадина, котлован, яр, ущелина*);
- *гідроороніми* – назви островів, мисів, балок (*Карибські острова, мис Горн*);
- *годоніми* – назви вулиць (*вул. Цунтральна, вул. Паркова, вул. Леніна*);
- *ойкодомоніми* – назви архітектурних споруд («*Золоті ворота*», «*Палац Потоцьких*», «*Будинок Голованя*»);

- *еклезіоніми* – назви культових споруд.

Серед цієї класифікації власних назв **топоніміку** вчені розглядають як синтез лінгвістики, географії та історії. Це галузь науки, що вивчає власні географічні назви, їхнє походження, написання та значення. Сам термін походить з грецьких слів «*topos* – місцевість» та «*онума* – назва».

Лінгвістичні дослідження топонімів відбуваються з урахуванням діахронічного розвитку мови, здійсненням етимологічного аналізу, встановленням зв'язку з іншими мовами, виявлення мовних та діалектичних ареалів.

Ономастика зосереджена на виникненні та поширенні власних назв, етимологія займається вивченням походження слів. Лінгвістичну природу географічних назв засвідчує також тісний зв'язок між топонімікою та семантикою, морфологією, фонетикою та діалектологією [10, с. 8].

Г. Лабінська пропонує таку класифікацію топонімів:

- *ойконіми* – назви населених місць;
- *астроніми* – назви міст;
- *урбаноніми* – назви внутріміських об'єктів;
- *годоніми* – назви вулиць;
- *агороніми* – назви прощ;
- *дромоніми* – шляхи сполучення;
- *гідроніми* – назви водоймищ;
- *океаноніми* – назви кеанів;
- *пелагоніми* – назви морів;
- *лімноніми* – назви озер;
- *потамоніми* – назви річок;
- *гелоніми* – назви боліт;
- *ороніми* – назви гір;
- *дрімоніми* – назви лісів;
- *мікротопоніми* – малі незаселені об'єкти, та *макротопоніми* – великі незаселені об'єкти [10, с. 20].

Вчений Т. Купач розподілив топоніми, а саме ойконіми, астроніми, годоніми, за природними особливостями. Природні характеристики території та апелятивна лексика впливають на особливості створення назви. Наприклад, в ойконімах Волині, Рівненщини, Житомирщини існує відносно багато назв із морфемами, які вказують на болотисті місця та надмірну вологу цієї території: *-лют-, -багн-, -вікн-, -кал-, -миан-* (*Болотня, Вікнина, Грузьке, Грузливець, Заболото, Заболотці, Мокрець, Мокре, Мианка, Каливець, Полоть, Полонка, Старі Червища та ін.*) [8].

За типом рослинного покриву на території українського Полісся та українського Лісостепу характерні назви з морфемами: *-буч(к)-, -ду(і)б-, -гай-, -граб-* (*Бучина, Буковець, Вишній Дубовець, Діброва, Грабовець, Грабівка, Гайок, Ясени та ін.*).

Особливості літосферної поверхні на певній території також впливає на назви географічних об'єктів, що виражені такими морфемами: *-байрак-, -вертеб-, -верх-, -вишній-, -вір-, -гі(о)р-, -горб-, -гряд-, -грив-, -камінь-, -клива-, -кичера-, -печер-, -поди-, -полон-, -піщ-, -левад-, -міл-, -сіл-, -яр-* тощо – *Балка, Байрачки, Вир, Вертеп, Водяна Балка, Суха Балка, Лиса Балка, Кременна Балка, Гвіздець, Горбаша, Гряди, Дубові Гряди, Загорб, Мілове, Лани, Левадки, Ланівці, Крейдяне, Криворівня, Поди, Піщаний Брід, Піски, Солончаки, Солонці та ін.*

На Півночі України поширені топоніми з морфемою *-под(и)-* (*Подове, Поди, Червоні Поди*), що також характеризує конкретну місцину, на якій розташовані видовжені впадини, для яких притаманні процеси заболочення та засолення. Ці поди під впливом підтоплення талих вод перетворюються на тимчасові озера [10, с. 152].

Дослідження М. Матііва гідронімії в Карпатському регіоні яскраво ілюструє антропогенний вплив на назви природних географічних об'єктів. Так, наприклад, колись на густо лісних Карпатських територіях було поширене ремесло «чертеж» - обдирання кори на деревах, щоб вони висохли для наступного спалювання через кілька років. Від назви цього заняття

походять назви селищ (*Чертеж, Чертіж, Чертежики*). Крім того, в цій же місцевості зустрічається лісорубська лексика. Серед гідронімів цього регіону багато пов'язано із словом «бутин» - що перекладається з румунської лісорозробки (*Бутини, Бутельський, Бутинський*) [12].

У сучасному світі лексика змінюється дуже швидко, тому без глибого вивчення давньої народної географічної термінології не можна точно пояснити природу походження назви. Для правильного пояснення топоніма необхідно знати словниковий набуток та лексику кожної епохи, яка залишила слід у місцевій топонімії.

Кількісно-статистичний аспект дослідження топонімів дає можливість з'ясувати межі різних ареалів, вивчати шляхи історичного розвитку топонімічної моделі протягом віків, також встановлювати зв'язки та взаємозалежність динаміки з природно-географічними та соціально-історичними умовами формування народів та етносів.

1.2. Розвиток вітчизняної топонімії

Найдавніші українські топоніми, у дослов'янську добу, надавалися за ознаками об'єктів, що виражалися словами-апелятивами, етнонімами, генонімами. За умови постійної зміни етнічного населення, внаслідок кочівництва, все ж залишилися назви великих географічних об'єктів: назви річок, ойконіми, орографічні об'єкти (похідні від назв *Велинь, Вужок, Гряда, Дуліби, Дреговичі, Угрині, Ужок, Кимир, Місхор, Судак, Тисмениця, Тернава, Ялта*). Окрему групу тоді становила група топонімів за яскраво вираженим релігійним мотивом (*Божки, Дуліби, Угриничі, Литвини, Кинахі, Перун, Чемерівці*).

Пізніше з'явилися складні назви з додаванням прикметників або топонімічних формантів, для позначення ознаки-характеристики об'єкта, опису чи орієнтиру (*Красний Брід, Копай Город, Червоний Перекоп*,). Також характерними були назви про господарські уподобання та спосіб життя

(*Бондурі, Бортничі, Копаня, Копище, Копай город, Рудня, Митниця, Рудничі, Торговиця*)[8].

Під час переходу суспільства до майнової та земельної власності почали виникати власні назви з іменами власників. Таким чином виражалася родова належність до певного географічного об'єкту за рахунок додавання присвійних топонімічних суфіксів: *-івці, -ичі, -ики, -иха, -ин, -ів* (*Дідичі, Княжичі, Паньківці, Юр'їв, Хотів, Монастирище, Малин*).

У період ХІХ першою найґрунтовнішою працею у вітчизняній українській ономастиці, де вивчався ономастичний матеріал, наприклад ойконіми і гідроніми, вважається «Нарис словотворчої системи української актової мови ХІV – ХV ст.» Л. Гумецької.

Наслідуючи класифікацію Л. Гумецької, Є. Черняхівська виділила чотири групи топонімів:

- Місцеві назви, що не походять від назв осіб;
- Місцеві назви, що походять від назв осіб;
- Назви непевного значення;
- Назви неясного значення [25].

Згодом класифікацію Л. Гумецької використала Є. Черняхівська у своїх дослідженнях топонімії Львівщини [25].

Характерними назвами періоду ХVІІ – ХХ ст. були топоніми відапелятивного походження, які позначали своїми назвами розвиток виробництва та економіки в країні (*Базар, Болярка, Будища, Вигода, Воскобійники, Війтівка, Гута, Деражня, Поташня, Попельня, Майдан, Рудня, Рудка, Слобода, Селиця, Тартак*).

Топонімія радянської доби характеризувалася усталеними моделями назв відапелятивного походження з меморіальним значенням. У цей період використовувалися термінологічно спрощені моделі назв при перейменуваннях (*Братське, Яснопольське, Красівоє, Чорноморське, Теністоє, Уютноє, Урожайноє, Курортноє, Морське*). Інша група аббревіатурних назв (*Радгоспне, Аерофлотський, Енергодар, Гресовський*), яка

позначала різні господарські одиниці. Багато топонімів стали набувати ідеологізованих ознак (*Побєда, Танкове, Держинське, Трудове, Зоряне, Леніне, Червоний Орач, Червоний Політвідділовець*) [8, с. 32].

Учений К. Галас у своїх дослідженнях топонімії Закарпаття, головну увагу приділяв походженням назв поселень та їх лексичним базам [2].

О. Крупчинський у своїй праці «Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень» досліджував лише українські ойконіми на *-ичі*, а вчений Д. Бучко присвятив праці дослідженню ойконімів на *-івці, -ивці* [1].

Вже в XIX ст. існувала думка, що топоніми одного типу розміщуються на території у певній закономірності. Це зумовлено тим, що ці топоніми пов'язані з певними етносами. Для вчених така сукупність однотипних топонімів стає надійним критерієм реконструкції напрямків міграційних потоків населення. Вони свідчать про переміщення племен та народів.

Так, наприклад, дослідження Й. Дзендзелевського «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР», яке дало можливість зробити висновок, що східні слов'яни ще задовго до X ст. заселяли південні схили Карпат, до приходу кочових мадяр у басейн Середнього Дунаю. На цій території існував великий ареал топонімів із суфіксами на *-івці, -инці*. Пізніша асиміляція з угорцями стала причиною розпаду цілісного топонімічного ареалу на північно-східну, Україну і Словаччину, та південно-західну, Болгарію, частини. Найбільші згущення топонімів з такими суфіксами було у стародавніх місцях проживання тиверців, уличів і білих хорват.

До етимологічних досліджень можна зарахувати також і фундаментальну монографію М. Худаша та М. Демчук "Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення)" (К., 1991) і дослідження М. Худаша "Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення

від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних імен)" [24].

На сьогоднішній день найдосконаліше вивчена ойконімія Буковини, Покуття, Рівненщини, Дніпро-Бузького межиріччя, північно-східної Одещини, Тернопільщини. Ойконімія Закарпаття була проаналізована в дисертації К. Гласа, а ойконімія Львівщини – в дисертації Є. Черняхівської [25].

У 1965 році відбулася Республіканська ономастична конференція, яка стала важливим поштовхом до розвитку української гідроніміки.

Монографії І. Муромцева «Словотворчі типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця)» 1966 року та А. Корепанової «Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни» 1969 року значно доповнили та уточнили наукові доробки В. Топорова та О. Трубачева [15]. У цих працях проаналізовано різні типи гідронімного словотвору за іменниковою та прикметниковою словотвірними моделями, та подано словотворчі типи гідронімів за словотвірними формантами.

Найвизначнішим явищем 70-х років 19-го століття було те, що з'явився «Словник гідронімів України», який став першим повним зібранням назв річок, струмків та інших водотоків (понад 20 тисяч). Над цим словником працювали І. Железняк, А. Корепанова, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, Є. Отіна, О. Стрижак, К. Цілуйко та інші.

У своїй монографії «Гідроніми Східної України» Є. Отін дослідив гідроніми давньотюркського походження (*Міус, Каяла, Кальміус, Самара* тощо), кримсько-грецьку гідронімію Північного Приазов'я, слов'янські гідроніми Східної України (*Берда, Вовча, Кринка, Домаха* та ін.).

Учена Л. Масенко у своїй праці «Гідронімія Східного Поділля» охарактеризувала гідроніми Східного Поділля з лінгвогеографічного та лексико-семантичного погляду порівняно з гідронімією інших територій. Граматичну будову української гідронімії і її системно-ареальну характеристику дослідила З. Франко.

Останні десятиліття поширена тенденція вивчення гідронімів у межах одного басейну ріки. Ці дослідження глибоко вивчають етимологію окремих назв. Прикладом такого вчення є монографія І. Железняк «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонадніпрянського правобережжя», В. Лучика «Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького Межиріччя» та В. Шульгача «Гідронімія басейну Стиру»[11].

Автори виділяють низку ономастичних груп, враховуючи значення топоніма і словотвірної форми. Пізніше такий подвійний підхід до вивчення топонімного матеріалу – лексико-семантичний та словотвірний, продовжили використовувати у своїх працях Є. Черняхівська, Ю. Карпенко, Л. Гумецька.

Контакти української мови з іншими етнічними мовами істотно вплинули на розвиток системи назв топонімів. До VI – VII ст. характерні запозичення з грецької, через посередництво готської, та з латинської, через посередництво фракійської та іллірійської мови, з давньогерманської, кельтської, монгольської та китайської, через посередництво тюркських та кавказьких мов [24].

Трохи пізніше, у XIII ст. з'явилися запозичення з давньоєврейської та скандинавських мов. У XVIII ст. сильний вплив на українську топоніміку мали кримсько-татарська та турецька мова, і запозичення з перської та арабської мов.

Проте саме для українських топонімів характерні такі основи, на які не змогли вплинути інші мови (*-добр-, -город-, -долин-, -вишин-, -гощ-, -біл-, -сіл-, -піль-, -пілля-*) та топонімічні форманти (*-ів, -ин, -ани, -яни, -иця, -ичі, -івці, -ово*) [6, с. 42].

Отже, ми можемо прослідкувати, що вітчизняна топоніміка розвивається як наука. Вчені доклали немало зусиль, створили низку класифікацій та виявили певні закономірності спорідненості назв, наприклад в однакових суфіксах. Створена низка монографій, присвячених топонімам. Також ми прослідкували, що на формування та розвиток слов'янської топоніміки істотний вплив мали міжмовні контакти українського населення із сусідніми

слов'янськими групами: білоруські, польські, чеські, болгарські, словацькі, російські та архаїчні зв'язки (фракійські, іллірійські).

1.3. Топоніми як цінний здобуток культурної спадщини

Світ, у якому ми живемо, має постійний рух. Він розширюється та підкорює нові землі та висоти. Люди кожен день розширюють ареали свого існування: будують нові міста чи селища, знаходять нові ріки та озера.

Географічні назви виникли в давні часи. Створюючи їх, людям потрібно було відрізнити одні місця від інших. Історія найменування сучасних міст, селищ, озер може сягати сотні або тисячі років.

Географічна назва – це назва, що відноситься до певного місця або об'єкта на землі. Ця назва є власною (особливим словом чи словосполученням), що вживається для перманентного позначення певного місця на поверхні планети. До іменованих об'єктів належать:

- населені пункти (наприклад, міста, селища, села);
- адміністративні одиниці (штати, райони, округи);
- природні об'єкти (наприклад, річки, гори, миси, озера, моря);
- штучні споруди (наприклад, греблі, аеропорти, дороги);
- місцевості та райони з невизначеними межами, яким місцеві жителі надають особливого (нерідко релігійне) значення (наприклад, пасовища, райони рибальства, святі місця) [29].

Географічна назва може також називатися топографічною назвою або топонімом (цей термін в ширшому контексті може відноситися до назв позаземних об'єктів, зокрема, до назв об'єктів на Місяці або на інших планетах). Вони склалися в процесі дуже довгого і зтяжного розвитку людського пізнання. Наприклад давні люди не розрізняли назви загальні та власні. Ріка була просто рікою, пісок – піском, а ліс – лісом, не важливо від їх місця знаходження. Це було зумовлено відсутністю глобалізації, великих подорожей, та слабкими знаннями географії земної поверхні. З часом, коли люди почали об'єднуватися в племена, створювати невеликі поселення та

мігрувати на великі відстані, з'явилася потреба в картах місцевості та умовних назвах певних рік, озер та гір. Це давало змогу подорожувати на великі відстані та повертатися додому.

Ще в давньоєгипетських текстах були перші спроби нотування топонімічних відомостей. В античний період виникла традиція супроводжувати історико-географічні праці з поясненнями виникнення назв. Найчастіше назву пов'язували з будь-яким міфологічним сюжетом, або пояснювали його за допомогою грецької мови або латиниці. Але зустрічалися і цілком вірні тлумачення за реальними ознаками об'єкта або географічному положенню тощо. Так наприклад у праці Геродота «Історія» містяться записи про різні географічні об'єкти Стародавньої Греції. Але замітки не є поширеними, інформативними без детального опису.

В середні віки на увазі фактично повної відсутності наукової бази топоніміка не отримала широкого розвитку. Збереглася поверхневість топонімічних пояснень, з'являлися нові гіпотези. У давньоруських літописах зустрічаються спроби пояснення географічних назв на рівні літературному, тобто за допомогою легенд. В цей період дослідження як такого не існувало. Звісно, окремі люди намагалися пояснити лише на рівні здогадок. Так як не існувало певних правил та норм, не були сформовані основні риси досліджень, бази даних, які б містили відомості для порівняння.

Основний розвиток топонімії припадає на XVIII - XIX ст.. Топоніміка як наукова дисципліна багато в чому зобов'язана своїм відокремленням в окрему галузь науки завдяки потребам науки. Вчені XVIII - XIX ст. одними з перших акумулювали і використовували назви об'єктів в процесі їх вивчення, опису та створення архівів.

Великий внесок у дослідження топонімії України зробив Т. Курпач класифікувавши топоніми за хронологією, місцем, історичними подіями та загалом епохами. В Росії започаткував топонімію В. Н. Татіщев. Він вважав її елементом географії, яка вивчає походження власних назв місцевості. Так білоруський історик та географ А. Кіркор в своїх працях відзначав

необхідність використання топоніміки для більш детального вивчення місцевостей.

Таким чином, в XVIII столітті були закладені основи топонімічного напрямку, накопичений значний матеріал, виявлені основні закономірності топоніміки.

Лише в XX столітті топоніміка набула великого поширення серед лінгвістів, географів та істориків по всьому світу. Василь Лучик - український мовознавець, доктор філологічних наук, етимолог, заслужений діяч науки та техніки України. Він займається укладанням топонімічних словників вже понад 20 років.[11]

Всі топоніми містять у собі відбиток історії та культури народу, які їх створювали. Географічні назви не є випадковістю. Назви створює соціум. А отже, можна побачити багато цінної інформації про типи ремесла, міграції, історичні події, географічні особливості, риси місцевості тощо. Вивченням топонімів займається топоніміка, а саме історію походження та розвиток. Топоніміка є науковою дисципліною, яка виникла на перетині декількох наук: лінгвістики, історії та географії. Вона класифікує топоніми за ознаками та походженням і створює топонімічну систему.

Топонімічна система - це відображення елементів матеріальної та духовної культури різних народів, які збереглися на протязі багатьох років без змін. Вчений Мурзаєв Є. М. трактує це поняття як поєднання певних особливостей та рис топонімів, що підкоряється визначеним законам формування [14]. Недостатньо просто знати, що саме мається на увазі під вивченням топонімів, важливо також розуміти, для чого все це робиться.

Основною метою існування цієї науки є правильна організація життя сучасного суспільства. Йдеться про чіткі відповідності однієї географічної назви до конкретного місця. Це необхідно, перш за все, для зручності людей. Все стає зрозуміло, якщо на мить уявити, як ускладнилося б життя людини, якщо хоча б половина наявних географічних назв зникли або стали б ідентичні один одному.

Особливо важливим є зв'язок топоніміки з іншими науками. При поєднанні з якими підвищується ефективність досліджень. Наприклад взаємодія з історичною географією.

Історична географія - комплексна дисципліна, що вивчає фізичне, соціально-економічне, культурне, політичне життя минулих епох.

Ця дисципліна вивчає взаємозв'язок історичних подій та географічних місць де це сталося. А отже, при аналізі топонімів можливо побачити культурні та міг раціональні процеси.

Археологія та топоніміка відіграють важливу роль у дослідженні етнічних відносин між прошарками населення. При розкопках поселень сукупність цих наукових дисциплін дає змогу визначити найменування поселення, вік, етнос тощо. Дуже важко визначити вік та мову топоніму. Так як самі назви селищ з'являються задовго до того, як вносяться до рукописних пам'яток. Цими питаннями займається лінгвістика та історія.

Чим довше існує без змін топонім, тим більше він акумулює історичні події, які зумовлюють подовження існування цього топоніму. Так топонім стає стійким і цьому є ряд факторів:

- розповсюдження топоніму на інші регіони
- зв'язок з історичними подіями
- етнічне значення назви
- документальне закріплення

Таким чином особливою пам'яткою культурною та історичною є власні назви поселень, вулиць, водоймищ та ареалів. Топонімія України великою мірою представлена вербальним образом геосистем та відображає історичну, культурну, суспільну унікальність та автентичність країни.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТОПОНІМІВ ОЛЕСЬКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Перейменування топонімів після дії законів про декомунізацію

У зв'язку з політичними обставинами Україна з 2016 року розпочала процес декомунізації культури, який передбачав звільнення культурної спадщини (міста, села, вулиці) від слідів Радянської Влади. Згідно із Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», який був прийнятий Верховною Радою України 9 квітня 2015 року, зміні назв підлягають топоніми (географічні назви та назви вулиць і підприємств населених пунктів України), що мають комуністичне походження.» [33]

Топоніміка є невід'ємною частиною культури, яка майже за 100 років увібрала в себе історію народу, політику, мову етносу тощо. Слід зауважити, що масовий характер декомунізації настав лише зараз. З 1991 року він почався на західній частині країни. Там було перейменовано лише невелику частину топонімії, яка містить комуністичну ідеологію. Верховна Рада звернула увагу на проблеми стандартизації географічних назв населених пунктів. Яскравим прикладом є те, щ, станом на 2015 рік топонімія держави містила багато прикладів комуністичної ідеології: *Цюрупинськ, Раденськ, Пролетарка, Ленінка*.

Основною метою було закріплення суверенітету держави за рахунок впровадження нових топонімів українською мовою. Тобто проводиться дерусифікація топонімії. Також зазначалося, що залишки комуністично-соціалістичних топонімів можуть негативно впливати на політичний настрій населення.

Станом на 2015 рік на території Олешківського району були такі прокомуністичні топоніми:

а) Астіоми. До цього виду ойконімів належало місто *Цюрупинськ*.

б) Комонім. До прорадянських належать наступні: *Раденськ, Пролетарка, Ленінка*.

в) Годоніми. Вулиць, які підлягають процесу декомунізації у м. Олешки нараховується понад 30: *вул. Жовтневої революції, вул. Матвеева, вул. Котовського, вул. Стаханова, вул. Кірова, вул. Червоноармійська, вул. Комунарів, вул. Радгоспна* і т. п.

г) Ергоніми: *«Цюрупинський Водоканал», «Цюрупинськ-спорт», «Цюрупинськ-Сервіс»*.

д) Ороніми: заповідник *«Цюрупинські піски»*

Так у 2016 році Українським інститутом національної пам'яті були складені списки топонімів, які підлягають декомунізації та заміні на назви, які будуть відображати історію та культуру суверенної держави. Також було сформовано процедуру перейменування топонімів, яка включала в себе такі частини:

- Саме ініціатива щодо перейменування назв населених пунктів.
- Передача прохання до сільських або міських рад
- Громадські слухання
- Підведення підсумків дискусій
- Передача справи до Верховної Ради
- Рішення[5]

22 березня 2016 року Олешківською Радою було прийняте рішення щодо зміни топонімів Олешківського району(сучасна назва). Заміні підлягали топоніми, які містили в собі символіку комунізму. Місто Цюрупинськ було перейменовано на Олешки. Також були перейменовані назви сел: *Ленінка на Мирне, Пролетарка на Челбурда*. 30 годонімів в місті Олешки були змінені, а

саме пров. *Куйбишева* на пров. *Баштанний*, пров. *Комунарів* на пров. *Медичний*, пров. *Стаханова* на пров. *Квітучий*, вул. *Комсомольська* на вул. *Луки Балашова*, вул. *Карла Маркса* на вул. *Шаталова*.

Загалом йде тенденція, щодо повернення населеним пунктам старих назв, які були сформовані до 1930 років і не зазнали змін комуністичною владою. Так яскравим прикладом є місто Цюрупинськ, яке в 2016 році було перейменоване в Олешки. Воно було назване в 1928 році в честь народного командира Дмитра Цюрупи. Ця назва зберігалася 88 років. До 1928 року місто мало назву Олешки. Якщо поселення не має старої історичної назви, то при створенні нового найменування для житлових поселень враховується багато критеріїв та принципів. Наприклад вулиця Леніна в селі Стара Маячка була перейменована на вул. Центральна. В цьому випадку було враховано місцеположення вулиці. Вона знаходилася по центру відносно поселення та вважалася найважливішим шляхом.

Зміна топоніму Пролетарка на Мирне. У цього поселення відсутні яскраві особливості географічного розташування. Але варто зазначити те що, дуже близько розташовані села Дружнє та Щасливе. Також Мирне знаходиться на краю Олешківського району. Звідси можна зробити висновок, що назва «Мирне» є символом суверенітету та добрими відносинами на умовному кордоні.

Слід відзначити, що прорадянські топоніми можливо поділити на 3 групи за способом творення:

- Антропоніми за часів комунізму: вул. *Чапаєва*, вул. *Кірова*, вул. *Фрунзе*, вул. *Леніна*, пров. *Стаханова*, *Островського* и т. п.
- Топоніми які приурочені до назв радянських свят, а саме: вул. *Жовтневої революції*, вул. *Сорок років жовтня*, вул. *Ювілейна*, вул. *Перемоги*, вул. *Першотравнева*.

- Топоніми за соціальним прошарком:
*вул. Пролетарська, вул. Гвардійська, вул. Декабристів,
вул. Артилерійська, вул. Піонерська.*

Спираючись на ці дані ми можемо зробити висновок, що частота використання топонімів, які походять від прізвищ осіб, прямо залежить від значущості постаті в політиці комуністичної влади. Так Ленін був першим головою Ради народних комісарів та засновником першої соціалістичної держави. В його честь названо 4 вулиці в Олешківському районі. Також слід зазначити таку постать, як Кіров Сергій Миронович. Він був революціонером та підтримував репресії, які були названі «Великий терор». На його честь було названо нинішню вулицю Михайла Грушевського та провулок імені Олега Ольжича.

Стаханов Олексій Григорович за часів правління Сталіна був іконою праці. Тоді й сформувався стійкий вислів, коли людей називали стахановцями. Це знак, того що вони працюють понаднормово. В його честь названо вулицю та провулок в місті Олешки.

Також хвиля декомунізації торкнулася назв підприємств. Загалом це державні установи, які обслуговували потреби людей та міста. Серед них можемо зазначити «Олешківський Водоканал», за старою назвою «Цюрупинський Водоканал», «Цюрупинськ-спорт» на «Олешки-спорт» і т.д.

Процес декомунізації виник не лише в Україні, а й в інших республіках та державах, де відбулося повалення тоталітарного режиму. Сюди входили Польща, Чехія, Естонія, Словаччина, Литва, Латвія. В більшості країн випустили пакети законів, які врегульовують топонімію. У цих країнах масово знищувалися будь-які пам'ятки про комуністичний та соціалістичний устрій.

Наряду з Україною в Польщі 2017 року був прийнятий закон про заборону називати вулиці, школи, сади, театри, спортклуби, лікарні в честь комуністичних діячів. Також заборонені статуї, постаменти постатей, які займали посади за радянські часи.

2.2. Лексико-семантичний аналіз топонімів Олешківського району

Серед головних питань топонімії можна зазначити проблеми, пов'язані з вивченням відображення історичної та культурної дійсності в мові. Під час процесу номінації предмети набувають нечітких рис, часто не мають чітких меж, іноді навіть не можуть бути індивідуалізовані. Тому наділення предмета назвою завжди пов'язане з огрубінням, деякою відносністю відповідного фрагмента дійсності. Оскільки сутність процесу номінації визначається ступенем пізнання імені предмета або явища, цей аспект набуває важливого значення в топонімії.

За культурно-історичними ознаками можна виділити такі групи ойконімів:

- 1) За соціальними та етнічними ознаками: *Козачі Лагери, Мирне, Привільне.*
- 2) За історико-міграційними ознаками: *Нова Маячка, Стара Маячка, Ювілейне, Добросілля.*
- 3) За етнографічними ознаками: *Кринки, Саги, Виноградове, Абрикосівка, Подо-калинівка*
- 4) За географічним розташуванням: *Піщанівка, Підстепне, Солонці, Олешки.*

Як ми бачимо назви поселень можна поділити за багатьма ознаками. Почнемо з міста Олешки. Назва була змінена у 2016 році внаслідок декомунізації країни, позбавлення пам'яток Радянської влади. Стара назва Цюрупинськ [35]. Так само деякі вважають, що назва Олешшя бере свій початок від дерева званого вільхи. Місця, де росла вільха, називали раніше вільхові. Відомо, що в гирлі Дніпра і його притоках Чайці і Конці безліч заростей цієї рослини. Так само в народі дерево називали олешник. Про

історичні трансформації цієї назви свого часу слушно зауважував О. Стрижак: «Через кілька століть, як сфінкс, знову оживає легендарне Олешня, щоб згодом надати тут притулок «козацькій республіці» в часи її лихоліття» [18].

Раденськ. Назва цього села зумовлена правлінням Радянської влади у ХХ столітті. Походить від слова «Радянський». Воно належить до активної лексики. Також примітно те що, мова використана українська. Звідси виходить, що витіснення української мови не вплинуло на назву цього населеного пункту. Умовно можна віднести назву до групи найменувань селищ, які з'явилися внаслідок правління радянської влади та встановлення нею своєї культури.

Челбурда(слово похідне від тюркського "чал" - сіра, "бурда" - грязь) - село засноване в 1798 році. До 2016 року поселення називалося Пролетарка. Комонім походить від хутора, який був в цьому селі.

Козачі Лагері були заселені вже в стародавні часи, свідченням чого є курганні поховання і два поселення епохи бронзи (II тисячоліття до н. Е.), А також сліди поселення скіфських часів (VII-III ст. До н. Ери). Козачі Лагері засновані в 1785 р колишніми запорізькими козаками і швидкими селянами з Правобережної України. З часом за козаками закріпили ці землі, тоді ще хутори [31].

Стара Маячка. Це село було засноване приблизно 210 років назад. Отримала свою назву із-за масової міграції селян, яка була зумовлена природними чинниками, а саме сильним підняттям рівня підземних вод. Внаслідок чого утворилися 2 нових поселення: Нова Маячка та Ювілейне.

Ювілейне було створено за часів радянської влади у 1968 році. Є похідним від слова «ювілей». Було засновано понад 30 сіл з ідентичною назвою. Подібне найменування було зумовлене культурно-політичним життям. Загалом засновані на свята від чого й походить назва. Відноситься до групи ойконімів з ознаками історико-міграційних подій, тому що основне населення – переселенці з села Стара Маячка..

Село *Саги* отримало свою назву із-за географічного положення. Розташовано біля протоки Дніпра. За тлумачним словником: «*Сага – це частина водного простору, що вдається в сушу*» [17].

Поселення *Солонці* розташовані біля Дніпра. Назва походить від типу ґрунтів, на яких побудовані житла. За тлумачним словником: «*Солонці — це галоморфні ґрунти із чітко вираженою текстурною диференціацією профілю. Належать до класу лужних ґрунтів.*» [36]. Також солонцями називаються озера або джерела з солоною водою та рослини лободових [36].

Абрикосівка та *Виноградове* отримали свої найменування під впливом етнографічних чинників, а саме садоводства. В селі *Абрикосівка* розташовані сади дерев. Ойконім *Виноградове* є похідним від слова «*виноград*». Ойконім є однозначним, міжстильовим та відноситься до активної лексики.

Ойконім *Кринки* є запозиченим від старослов'янської мови. За значенням: «*Кринка – високий глиняний посуд з широким горлом для молока*».

Великі Копані – це складений ойконім, який є похідним від слів «*великий*» та «*копань*». *Копанью* називали яму з водою для збирання ґрунтових або дощових вод та місце розчищене для орання землі.

При дослідженні ойконімів Олешківського району можна прослідкувати вплив культурно-історичних подій, місцевості, ландшафту на найменування сіл та міст.

Годоніми в Олешківському районі акумулювали насичену культуру та історію населення. Звернення до топонімії як матеріалу для етнолінгвістичного дослідження видається цілком закономірним. Цей маловивчений в зазначеному аспекті пласт духовної культури народу зберігає інформацію про навколишній простір людини, а сприйняття простору, безсумнівно, є однією з найважливіших складових національної моделі світу. Простір осмислюється по-різному: як якась протяжність, що є, в першу чергу, орієнтаційним полем для людини, яке визначає розташування окремих просторових об'єктів, їх доступність, протяжність і т.п. як навколишня земна поверхня - і все те, що називається природою; як простір

розгортання історичних подій навколо народів. Внутрішній і зовнішній світ людини в цілому охоплюється такими сферами, як буття, природа, людина, діяльність, культура. Освоюючи ці сфери, людина формує знання про світ.

Мікротопоніміка міста Олешки включає в себе 48 годонімів, які мають унікальну історію створення та культурну значущість.

Пров. Пристанський – північна частина міста, яка розташована біля пристані. Відноситься то відапелятивної групи.

Вул. Нижня – онім, який отримав назву від географічного положення. Належить до відапелятивної групи.

Вул. Богдана Хмельницького – названо на честь гетьмана Богдана Хмельницького, який правив Лівобережною Україною на початку XVII століття. Онім належить до відантропонімічної групи.

Вул. Олешківської Січі – онім створений на честь географічно значущого об'єкта - Олешківської Січі, яка існувала з 1710 по 1734 роки.

Вул. Санаторна (вул. Фрунзе) – приклад сучасного оніму, який вулиця отримала в 2016 році. На цій вулиці до 1963 року існував оздоровчий заклад для працівників різних профспілок: «Робземліс», «Будівельник», «Шкіряник». У 1963 в цю будівлю переобладнали під дитячу лікарню. Годонім належить до відапелятивної групи.

Пров. Квітухий – був названий в честь масивних засаджень бузком. У вересні провулок вкритий квітами бузків.

Вул. Олекси Гірника – відантропонімічна назва. Вулиця названа в честь Олекси Миколайовича Гірника – дисидента, політв'язня, Героя України. «За день до 60-ї річниці проголошення самостійності України вчинив самоспалення біля могили Шевченка в знак протесту проти русифікації України. Інформація про цей вчинок замовчувалася за роки радянської влади»[19]. Таким чином адміністрація міста увічнила ім'я цієї людини за його героїчний вчинок.

Вул. Шаталова – названа на честь Анатолія Степановича Шаталова, який народився в Олешках. Він скульптор та художник, який відзначився

тим, що власноруч робив для свого міста скульптури. Назва належить до групи відантропонімічної.

Пров. Медичний – сучасний назва. Провулок знаходиться біля лікарні, чим і зумовлена назва.

Вул. Ігоря Сікорського – сучасна офіційна назва вулиці, яка була закріплена у 2016 році в процесі проведення декомунізації. Вулиця названа в честь видатного українського авіаконструктора.

Вул. Фермерська – онім відапелятивної групи. Назва обумовлена державним підприємством, а саме державним сільськогосподарським, який знаходився в селі до 1990 років. Пізніше був розформований.

Вул. Панкєєвих – названа в честь впливової сім'ї поміщиків, яка проживала в місті Каховка. Сергій Константинович Панкєєв відзначився тим, що був одним із перших пацієнтів Зігмунда Фрейда. Також сім'я Панкєєвих зробила великий вклад в розвиток міста Олешки [30]. Назва відноситься до групи відантропонімічної.

Вул. Южакова – віданромонімічний онім. Походить від прізвища видатного соціолога та публіциста, який народився у Херсонській губернії 1849 року. Сергій Миколайович Южаков за своє життя написав цілу низку робіт присвячених соціології.

Вул. Луки Балашова – розташована у південній частині міста Олешки. Лука Балашов народився в Олешках та проживав по вулиці Нижній. З відзнакою закінчив Харківський авіаційний інститут та був направлений на авіазавод. Пізніше був нагороджений такими орденами: Леніна, Жовтневої Революції та Ради Міністрів СРСР [28].

Вул. ім. Олега Ольжича – названа в честь сина відомого українського поета Олександра Олєся. Олег Ольжин займався археологією, писав поеми та був політичним діячем, став головою Організації Українських Націоналістів. Загинув 1944 року у концентраційному таборі Заксенгаузен.

Перш за все хотілося б зазначити, що поява найменувань вулиць пов'язана з практичною потребою людей назвати місцевість, визначаючи

його положення на просторах міста. Цей процес був наслідком укрупнення міських поселень в порівнянні з сільськими. У селах і селищах, які склалися з декількох вулиць, мешканці яких все знали один про одного, не було потреби на позначення вулиці певною назвою. Досить було назвати прізвище господаря садиби, як люди розуміли місцеположення. У великих селах, а потім і в перших містах для зручності орієнтації з'явилися топоніми, що позначають різні «частини» поселення. Подальше зростання і розвиток міст спричинили за собою появу найменувань вулиць, введення нумерації кварталів і будівель.

Початковий етап становлення годонімії міста характеризувався природним, неспішним її складанням в процесі народного осягнення міського простору. Назви вулиць виникали в усному мовленні людей. Називаючи вулицю, поселенці виділяли характерні ознаки, які відрізняли її від інших. Потім ця назва закріплювалася в свідомості людей, в побуті і перебиралася в документацію, листування, довідники, та міські плани.

У топонімії Олешківського району можна виділити три етапи формування (умовно):

- I етап - час появи народно-адміністративних годонімів до 1930-х років:
- II етап – годоніми сформовані за часи режиму комунізму
- III етап – сучасний час - після 1990 року.

Станом на 2015 рік значна частина годонімії Олешків, а саме 30 із 48, становила найменування, які були сформовані за часів комунізму.

2.3. Словотвірна структура топонімів

При дослідженні схем та способів побудови топонімів можна виділити певні закономірності. Це проявляється в різних випадках: у реалізації значень слів, уживаних як топоніми; в їх граматичному оформленні; в їх зв'язку з певними частинами мови; в структурі топонімів і в складі частин слова, які частіше застосовуються для побудови тих самих топонімів. Вчені виділяють

прості, складні та складені топоніми, які відрізняються за типом побудови та структурою.

Прості топоніми складаються із одного слова. Цим словом може виступати іменник або субстантивований прикметник. Наприклад: *Піщанівка, Абрикосівка, Виноградове, Брилівка, Дружнє, Ювілейне, Мирне, Тарасівка, Щасливе, Пойма, Саги, Підстепне, Підлісне, Солонці, Олешки, Клини, Рідне, Піщанівка.*

Складні топоніми - це однослівні географічні назви, які складаються не менше чим з двох кореневих морфем. Цей вид назв займає невелику частину комонімів Олешківського району. Наприклад: *Костогризово. Добросілля, Новокиївка*

Складеними топонімами називаються топоніми, які включають в себе два, рідше більшу кількість компонентів, пов'язаних різними типами синтаксичних відносин. До складених топонімів найчастіше відносяться годоніми, які походять від власних імен або прізвищ. Так склалося, що в наш час прийнято називати саме вулиці, сквери та парки чийось іменем. Це робиться для того, щоб увіковічити певну постать в історії міста. Наприклад: *парк ім. Тараса Шевченка, вул. Матвеева, вул. Олега Ольжича, вул. Івана Виговського, вул. Лесі Українки, вул. Василя Стуса, вул. Василя Симоненка та ін.* Зазвичай серед назв міст або сел складені топоніми охоплюють невелику частину. Найчастіше такі оніми позначають відносність у часі: *Стара Маячка, Нова Маячка.* Також позначають масштаб поселення: *Великі Копані, Малі Копані.* Але село *Подо-Калинівка* не можна віднести до певної групи.

Відмінною рисою похідних топонімів є наявність у них особливого словотворчого елемента, який служить для творення топонімів.

Ще одним важливим фактором є час місцевої топоніміки: прості словотвірні назви чітко утворюють словотвірні ряди та більш продуктивні доповнення. Сьогодні, без сумніву, одним із найефективніших способів словотворення є морфологічний, що стосується утворення онімів. Головна схема додавання словотворчих афіксів до основ слова. Існує кілька різних

різновидів або методів, заснованих на залученні топонімів різних афіксів; морфологічні (афіксальні) типи включають: суфікс, префіксацію, метод префікса-суфікса, складний суфіксальний метод. В аналізі нашого матеріалу найпоширенішим способом творення топонімів є суфіксальний спосіб.

Найактивнішими суфіксами словотворення годонімів є *-ськ-* та *-ова-*.

Суфікс *-ськ-* використовується при творенні відантропомімічних годонімів. До таких відносять годоніми, які утворені від імен або прізвищ - вул. *Софіївська*. Також цей суфікс вживається при утворенні онімів, які вказують на належність певного географічного об'єкта до певного міста. Наприклад: вул. *Київська*, вул. *Дніпровська*, вул. *Каховська*, вул. *Олімпійська*, вул. *Голопристанська*, пров. *Пристанський*. У меншій кількості при онімізації слів може бути задіяний в словотворі від іменників, які вказують на соціальний прошарок: *пролетарій* → *Пролетарська*, *фермери* → *Фермерська*.

Суфікс *-ова-* вживається при утворенні онімів від іменників, які переходять до прикметників і позначають належність до чогось.

Парк → вул. *Паркова*, *ліс* → вул. *Лісова*, *сад* → вул. *Садова*, *торги* → вул. *Торгова*, *поле* → вул. *Польова*.

При розгляді комонімів Олешківського району зустрічається невелика кількість онімів, створених саме суфіксальним способом. Серед них можна зазначити такі суфікси, як: *-ово-* – *Виноградово*, *Костогризово*, *-ей-* – *Ювілейне*, *-ив-* – *Щасливе*, *-ей-* – *Ювілейне*, *-ів-* – *Брилівка*, *Піщанівка*, *-н-* – *Підлісне*, *Підступне*,

Аналіз граматичної структури ойконімів дав змогу сформуванню певної класифікації за особливостями будови. Наприклад: *Виноградово*, *Тарасівка*, *Ювілейне*, *Абрикосівка*, *Новокиївка*, *Костогризово*, *Олешки*. До безафіксних назв входять *Клини*, *Саги*, *Солонці*, *Щасливе*, *Кринки*.

ВИСНОВКИ

У результаті нашого дослідження топонімів Олешківського району Херсонської області нами були зроблені узагальнюючі теоретичні та практичні висновки.

Серед сучасних гуманітарних наук актуальності набуває ономастика, одним з розділів якої є топоніміка. Цей розділ науки розглядає власні географічні назви, що містять у своїх основах різну лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію.

Топоніміка – це синтез трьох наук – історії, географії та лінгвістики. Вона вивчає закономірність функціонування онімів у суспільстві та в мові, етимологічний аналіз назв, лексико-семантичну побудову та словотвірну структуру, виявляє ареали побутування діалектних основ і т.п.

У нашому дослідженні найдетальніше розглянуто аспекти мікротопоніміки (назви вулиць, провулків, водойм, пустель, балок, гір міста Олешки). Також досліджені історико-культурологічні аспекти назв сіл Олешківського району Херсонської області. Було досліджено як вплинула Радянська влада на топонімікон Олешківського краю. Як закріплення своєї символіки відобразилося на найменуваннях населених пунктів та вулиць. В свою чергу декомунізація – це катарсис, повернення історичних найменувань населених пунктів. Також ми систематизували топонімікон за структурними особливостями. Комонімів, які потрапили під декомунізацію небагато – Ленінка, Пролетарка, Цюрупинськ. Годонімів загалом нараховується 48 у місті Олешки. Серед них декомунізовані 30 онімів. Можна зазначити, що загалом поверталися історичні назви, а якщо таких не було, то частіше називали в честь видатних особистостей, які проживали в Олешківському краї.

Вивчивши класифікації відомих вчених, які досліджували різні розділи ономастики Т. Громка, Ю. Карпенка, О. Стрижака, М. Янка ми дослідили

лексико-семантичні та морфологічні особливості топонімів. У процесі дослідження топонімікону виявили особливості поселень, а саме те, який вони мають вплив на назву населеного пункту, якими способами словотвору утворювалися оніми, які особливості морфологічні вони мають та етимологію онімів. Варто також відзначити важливість топонімічних досліджень та їх вплив на розвиток інших суміжних наукових дисциплін.

Таким чином, аналіз ойконімів дозволяє зробити висновок про те, що даний тип топонімії регіону складався протягом багатьох століть і відбив його культурно-історичний склад. Будучи найчастіше простими за структурою, найменування населених пунктів, пов'язані семантично з географічними особливостями місцевості (*Великі Копані*), видом діяльності (*Абрикосівка, Кринки, Виноградове*). Мікротопоніміка міста Олешки ввібрала в себе імена видатних особистостей України (*вул. Богдана Хмельницького, вул. Івана Сікорського, вул. Олекси Гірника*), відобразила місцевість (*вул. Лісова, вул. Санаторна, вул. Шкільна, пров. Пристанський, вул. Паркова, вул. Західна*).

Для Олешківського краю характерно використання географічних назв, що вказують на природні соболивості місцевості. Але у XXI столітті на їх зміну приходять відантропонімічна лексика, а також лексика, яка має соціальну важливість. Також інший результат наукового дослідження - це визначення загальних закономірностей та правил утворення українського топонімікону, які притаманні Олешківському району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бучко Д., Історична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці / за ред. Г. Бучко, Д. Бучко. Чернівці : Букрек, 2013. 456 с.
2. Галас К. Словник українських топонімів Закарпаття (фрагменти). *Збірник пам'яті Кирила Галаса*. Ужгород, 2002. №6. С.365–376.
3. Горпинич В. О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники):словник. Київ: Довіра, 2001. 526 с.
4. Железняк І.М. Рось і етнолінгвістичні процеси середньонаддніпрянського Правобережжя: навч-метод. посіб. Київ : Наукова думка. 1987. 203с.
5. Збірник наукових праць : навч. посіб. / за ред.: В. О. Процевського. Харків: 2017. №26.
6. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: навч. посіб.* Київ, 2007. С. 262–281.
7. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста: навч. посіб. Київ: Наукова думка, 1978. 152 с.
8. Купач Т. Топонімія як мовний образ території України. *Наукові записки Вінницького педуніверситету. Географія*. 2010. №21. 148-156 с.
9. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень: Київ : Наукова думка, 1981. 251 с.
10. Лабінська Г. Топоніміка: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 268 с.

11. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України: словник / за ред. В. Г. Складенка. Київ : Академія, 2014. 542 с.
12. Матіїв М. Гідронімія басейну Стрию: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: Запоріжжя, 1990. 20 с.
13. Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов: словник. Москва: Мысль, 1984. с.653
14. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики: навч. посіб. / за ред В. П. Логинова. Москва: Мысль, 1974. 384 с.
15. Муромцев І. В. Словотворчі типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця): навч. посіб. Київ: Наукова думка, 1966. 104 с.
16. Никонов В.А. Краткий топонимический словарь:словник. Москва: Мысль, 1966. 509 с
17. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова)та ін. Київ : Наук. думка, 1970. 1980 с.
18. Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини: навч. посіб. Київ: 1967. 126 с
19. Суперанская, А. В. Микропонимия, макропонимия и их отличие от собственно топонимии: нач. посіб. Москва: Наука, 1967. С.34–41.
20. Суперанская, А.В. Структура имени собственного (фонология, морфология): навч. посіб. Москва: Наука, 1969. 207 с.
21. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного: навч. посіб. Москва: Наука, 1973. 367 с.
22. Таранова Н. До питання про класифікацію топонімів. *Історія та методологія географії. Наукові записки*. Київ, 2015. № 2. с. 15-20.
23. Український правопис. Київ : Наук. думка, 2019. 282 с.
24. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів: утворення від відапелятивних антропонімів: навч. посібник. Київ: Інститут народознавства НАН України, 2004. 534 с.

25. Черняхівська Є. М. Принципи укладання топонімічного словника Львівщини. *Є. М. Черняхівська: тези доп. філолог. наук. конф., присв. підсумкам наук.-досл. роботи Львівського ун-ту.* (м. Львів, 1966 р.). Львів, 1966. С. 25–26.
26. Ющук І. П. Українська мова: навч. посіб. Київ: Либідь, 2004. 640 с.
27. Беленький И. Историческая география. URL:https://bigenc.ru/domestic_history/text/2025482.
28. Видатні земляки. URL:https://oleshki-rada.gov.ua/prominent_countrymen.html.
29. Географічний термін. URL:<https://www.un.org/ru/ecosoc/geo/ch1.shtml>
30. Градоначальников такого уровня нашему городу как раз и не хватает URL:<http://05542.com.ua/obschestvo/231-gradonachalnikov-takogo-urovnya-nashemu-gorodu-raz-i-ne-hvataet.html>.
31. Казачьи Лагери. URL:http://beket.com.ua/hersonskaja/kazachi_lageri/.
32. Ономастика. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/Ономастика>
33. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
34. Пролетариат. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B0%D1%82>.
35. Рішення обласних рад України. URL:<https://atu.gki.com.ua/ua/zmini-rishennja-vru/page-10>.